

JOANNA KUĆ

<http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST2018.22>

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach
Wydział Humanistyczny
joanna.kuc@post.pl

NAZWY WŁASNE W PRZESTRZENI NOTARIALNEJ

Słowa tematyczne: nazwy własne, akty notarialne, XIX wiek, Łuków

Wśród zasobów leksykalnych polszczyzny nazwy własne zajmują miejsce szczególne. Przyciągają uwagę językoznawców i historyków, dostarczają bowiem ważnych informacji o samym języku i o dawnych sposobach identyfikacji, faktach dotyczących kultury regionu, jego fizjografii i topografii, a także o obiektach nomenowanych. Najdawniejsze onimy odnajdujemy w średniowiecznych dokumentach historycznych, pisanych po łacinie, później po polsku, należących do zabytków kancelaryjnych.

Przydatność akt historycznych notariatów do badań onomastycznych nie została w pełni określona¹, choć obejmują one teksty, które nie mogłyby zaistnieć bez nazewnictwa własnego. W niniejszym szkicu zajmę się grupą nazw własnych, antroponimów i toponimów wyekscerpowanych z dziewiętnastowiecznych dokumentów ziemi łukowskiej. Materiał źródłowy stanowią rejestry z lat 1810–1812, sporządzone przez Stanisława Lipnickiego i Józefa Kalasantego Szaniawskiego, notariuszy łukowskich², zgodnie z zapotrzebowaniem na określony typ dokumentu prawnego³.

Akt notarialny można rozpatrywać z wielu perspektyw badawczych: jako tekst urzędowy, związany ze sferą stanowienia i stosowania prawa, realizowany w stylu urzędowo-kancelaryjnym, oficjalnym, oraz jako tekst użytkowy — makroakt komunikacyjny obejmujący sekwencję działań illokucyjnych, zmierzających do zrealizowania celu. Jest to komunikat o określonej strukturze, zamkniętej w spetryfikowa-

¹ Dotychczas opracowano artykuły na temat mikrotoponimów, zob. Kuć 2011: 75–99; 2016a: 245–255.

² Łącznie sporządzono 412 aktów (170 u Stanisława Lipnickiego (41%), 242 u Józefa Kalasantego Szaniawskiego (59%).

³ Są wśród nich: akty uszanowania, cesje, darowizny, deklaracje budowy domów/zapłaty kaucji, donacje, hipoteki, inwentarze, kaucje za urząd, kontrakty arendowne, odstąpienia od długów/zastawów, plenipotence, pokwitowania odbioru posagu/długu/zastawu, pozwolenia na zawarcie małżeństwa, pożyczki, przepisanie spadków, umowy kupna-sprzedaży, testamenty, ugody, umowa propinacyjna, wspólnota majątkowa, wykup ziemi/zastawu, zamiany gruntów, zapisy dożywocia/na majątku, zarządzenia urzędowe, zrzeczenia się prawa do spadku itp.

nej ramie tekstowej, z danymi adresowymi notariusza i informacjami personalnymi uczestników czynności prawnej (komparycja), następnie częścią zasadniczą (narracja) i formułą finalną o odczytaniu, przyjęciu i podpisaniu aktu, wykazujący wysoki stopień przestrzegania norm językowych w zakresie stylu wypowiedzi. W perspektywie komunikacyjnej akty wpisują się w relację personalną, typową dla sfery kancelaryjnej — nadawca za pośrednictwem notariusza kieruje swoją wypowiedź do konkretnego odbiorcy, a całość działania językowego odbywa się zgodnie ze ściśle określonym rytuałem, w sposób formułiczny, z wykorzystaniem sztywnych norm i konwencji (Dunin-Dudkowska, Trębska-Kerntopf 2004). Działania prawne mają odzwierciedlenie w sytuacji pozajęzykowej, czego ważnymi aspektami są: delimitacje czasowe i przestrzenne, dane adresowe oraz informacje personalne odnoszące się do uczestników czynności urzędowej. Tak zinstytucjonalizowana przestrzeń ewokuje występowanie w niej pewnych kategorii nazw, uwarunkowanych rodzajem sytuacji komunikacyjnej i typem kontaktu językowego. Badane archiwalia mają proveniencję kancelaryjną, należy się więc w nich spodziewać oficjalnego, funkcjonującego w sferze urzędowej zasobu nazw własnych.

Zatrzymajmy się nad wybranymi zjawiskami związanymi z funkcjonowaniem nazw w komunikacji oficjalnej. Obserwacje dziewiętnastowiecznych dokumentów pozwalają dostrzec skłonność rejentów do pisania wielką literą np. tytułów, nazw funkcji i zawodów, gatunków aktów: *kwity*, *akty uszanowania*, *kaucje*. Ma to dalsze konsekwencje w odniesieniu do zasobu onimicznego. Nie można więc w pełni zaufać zapisowi nomen proprium, bo ortografia dziewiętnastowiecznych rękopisów urzędowych, pomimo wysokiego stopnia normalizacji i ujednoczenia, była jeszcze nieuporządkowana i odbiegała od przeciętnego tempa przemian normy językowej. Porównajmy np. zapisy: *Jaźnie Wielmożny Onufry Hrabia Podozki Sędzia Pokoju Powiatu Łukowskiego* (L-34⁴); *Dziezięciny Snopowe* (L-82); *Podymne z Karczmy zaarędowaney sam oplacać bez Bonifikacyi* (L-98), z których wynika, że wielką literą zapisywano nie tylko miana własne, ale też określenia pozaonimiczne, tytuły i nazwy zawodów: *Kupeczyk*, *Sędzic Liwski*, nazwy podatków: *Kwaterowe*, *Podymne*, terminy prawne, takie jak: *Obowiazek*, *Rekwizycyja*, *Bonifikacyja*, nazwy miar: *Trzy Sążnie Pola* (S-98), walut: *Dwuzłotowka Srebrna* L-111, *Talar* L-111, *Czerwone Złote w Złocie* L-48, *Złote Polskie* L-17 i inne. To, czy dana forma była faktycznie nazwą własną, uwarunkowane jest wieloma czynnikami, z których na plan pierwszy wysuwa się przynależność do określonej kategorii nazw własnych, odmiany języka, którą posługują się jego użytkownicy w danej sytuacji komunikacyjnej, również gatunkiem tekstu. Podział na nazwy własne i pospolite w dziewiętnastowiecznym akcie urzędowym nie jest tak klarowny jak współczesne rozstrzygnięcia w tym za-

⁴ Poszczególne akty z kancelarii łukowskich identyfikuję przez skrót nazwiska notariusza i numer rejestru, zgodny z repertorium akt, np. L-34 to dokument zawarty u Stanisława Lipnickiego; S-5 to akt zawarty u Józefa Kalasantego Szaniawskiego. W zapisie przykładów stosuję oryginalną ortografię źródłową.

kresie. Innymi słowy, o tym, czy mamy faktycznie do czynienia z onimem, decydowała często aprobatą pewnych wspólnot komunikatywnych, środowiskowych oraz norma zwyczajowa użycia.

Analiza nazewnictwa zawartego w aktach pokazuje, że odnosi się ono do mian osobowych, ale też ujawnia miejską i wiejską przestrzeń kulturową oraz społeczną.

NAZEWNICTWO OSOBOWE

Nazewnictwo osobowe jest istotne z punktu widzenia identyfikacji urzędowej, bo personalizuje dokumenty kancelaryjne. Dane na temat identyfikacji osób (klientów i świadków) znajdujemy w trzech miejscach aktu: 1) w enumeracji, w której rejencji przedstawiają strony biorące udział w czynności prawnej i wyjaśniają relacje między jej uczestnikami, por. „Stanowszy osobiście Starozakonny *Ancel Peltowicz* w Mieście *Lukowie* [...] mieszkający, Kupczyk [...] — notariusz podkreśla fakt stawiennictwa osób zainteresowanych przed urzędem i dokonanie w pełni dobrowolnego zeznania”⁵; 2) w narracji właściwej aktu, w której poznajemy zakres czynności prawnej, por. L-36: „Summe zgodnie i Dobrowolnie Umowioną Złotych Polzkich Szeźczet, Urodzonemu *Błażeiowi Tchorzewzkiemu*, we Wzi *Tchorzewie Plewkach* miezzkaiącemu” [...]; 3) po formule finalnej aktu, w miejscu, gdzie notariusz, adresaci, nadawcy i świadkowie składają własnoręczne podpisy, por. L-16: „własną iak następuje w Języku Hebrayskim podpisał Ręką. Zeznawaiący = Oyciec *Palta Ancłowicz* zezwalaiaicy toż samo po Hebraysku = Matka zezwalaiaąca *Dwora Peltowa* toż samo Hebraysku”. Badane dokumenty źródłowe przynoszą wyczerpujące informacje o klientach i świadkach, podawane zazwyczaj w następującej kolejności: określenie pozaonimiczne⁶, imię, nazwisko, przydomek szlachecki, niezwykle częsty na badanym terenie (Kuć 2003: 119–133), miejsce zamieszkania, status prawny, zawód lub funkcja, status majątkowy i inne. Wszystkie podmioty mają pełną identyfikację prawną, co oznacza, że każdy nosi imię i nazwisko, nie ma więc w aktach osób niezidentyfikowanych. Nazwisko jako kategoria antroponimiczna było już w początkach XIX w. ukształtowane, dziedziczne, obejmujące wszystkich członków rodu bez względu na płeć. Drugie po imieniu miano nosili też Żydzi i chłopci, którzy do końca XVIII w. nie mieli dziedzicznych nazwisk. Ci ostatni występują zresztą w aktach jednostkowo.

Imię w rejestrze notarialnym ma zawsze postać oficjalną, co charakteryzuje dokumenty urzędowe w ogóle. Nie sposób zliczyć zasobu imion w aktach, mamy

⁵ Ówczesni notariusze nominowali akty „dobrowolnymi zeznaniami” lub „średkującymi zeznaniami”, por. Kuć 2014: 141–146.

⁶ Określenia pozaonimiczne to: *Urodzony//Szlachetnie Urodzony* — dla szlachty, *Jaśnie Wielmożny* — dla duchowieństwa, mieszczan, niektórych przedstawicieli stanu szlacheckiego, *Starozakonny/-a* — dla osób narodowości żydowskiej, *Włościan, Pracowity* — dla chłopów.

tu jednak zdecydowaną przewagę mian męskich, np.: *Andrzej, Jan, Józef, Adam, Kacper, Szymon, Wincenty, Bonawentura, Ludwik, Franciszek, Jakub, Stanisław*. Są to imiona z kanonu chrześcijańskiego o proveniencji łacińskiej, greckiej i hebrajskiej. Wyjątek stanowi ostatnie z nich, należące do imion słowiańskich dwuczłonowych. Ponadto występują imiona „starozakonnych”, takie jak: *Nuchim, Ankiel, Leybus, Judka, Jasef, Mortko, Herszko, Aron, Maior, Szmul, Leyba, Abraham, Dawid, Jiko*, z żeńskich: *Gitla, Taba, Tryma*. Najczęstsze imiona kobiet szlachcianek to: *Maryanna, Zuzanna, Anna, Agnieszka, Ewa, Konstancja, Katarzyna, Petronella, Felicjanna* i *Agata*. Nielicznie reprezentowane są w materiale imiona podwójne, jak *Adam Franciszek* czy *Andrzej Bonawentura*.

Jednostek leksykalnych o strukturze i funkcji nazwisk wyselekcjonowałam z rejestrów łukowskich kilkaset, z czego zdecydowana większość motywowana jest nazwami miejscowymi z terytorium południowego Podlasia i pogranicza podlasko-mazowieckiego. Uwidaczniają to bezpośrednio relacje przynależności, w jakich pozostawali nosiciele w stosunku do miejscowości swego urodzenia bądź pochodzenia przodków. Typowa dla nazwiska polskiego struktura z sufiksem *-ski/-cki* związana jest z przynależnością do stanu szlacheckiego. Tworzono od niej formy feminatywne, por. *Wysokiński/-a* (: n. m. *Wysokiny*), *Wierzezycki/-a* (: n. m. *Wierzejki*), *Krazuzki/-a* (: n. m. *Krasusy*), *Karwowski/-a* (: n. m. *Karwów*), *Leszczyński/-a* (: n. m. *Leszczyny*), *Celiński/-a* (: n. m. *Celiny*), *Szaniawski/-a* (: n. m. *Szaniawy*) i inne. W łukowskich aktach notarialnych znajdujemy też kilka przykładów nazwisk wtórnych, urobionych mechanicznie na wzór produktywnego modelu, w których ujawnia się motywacja apelatywna lub odimienna, por.: *Kufrowski* < ap. *kufer* + *-owski*; *Dziewicki* < n. os. *Dziewic*, *Dziewicz* Rymut I 172 (patronimicum od *Dziewa*, suf. *-ic// -icz* < **-itjo*) lub, co mniej prawdopodobne, od ap. *dziewica* (deminutivum od *dziewa*, suf. **-ica* < **-ī-ka*); *Koślecki* < **koślec* ‘człowiek koślawy’ i sufiks *-ski*, co da po uproszczeniu *-ecki* < **-bc//č-bskьjъ*, por. też *Kryczyński* < n. os. *Kryc*: 1) od *kryć*; 2) od im. *Hryc* : *Gregorius*⁷. Antroponimy o tej strukturze do dziś zachowały odmianę przymiotnikową, choć — występując obok imienia — tworzą szczególną grupę nominalną. Z syntaktycznego punktu widzenia są rzeczownikami o funkcji przymiotnikowej.

Inne typy nazwisk w łukowskich źródłach nie są liczne. Łącznie zanotowano ich 37, są one urabiane za pomocą formantu *-owicz*, tworzącego derywaty odojcowskie. Opisywane miana były atrakcyjnym typem nazewniczym, charakterystycznym dla wschodnich obszarów Rzeczypospolitej. Badacze potwierdzają ich żywotność już od XVI w. (por. Citko, Dacewicz 1996). W kontekście całego materiału antroponimicznego warto wspomnieć, że przez Podlasie przebiegała granica (strefa przejściowa), gdzie w równej mierze występowały nazwiska odmiejscowe na *-ski* i patronimiczne (Dacewicz 2001: 29).

⁷ Przy substytucji **g-* przez *k-* możliwa też podstawa od *gryka* (‘greckie ziarno’ Brückner 1927: 173 s.v. *hreczka*). Możliwość jest jednak więcej, bo podstawą mogła być n. os. *Krzyk* (Rymut 1998: 477)//**Krycz* (ze wschodnim stwardnieniem **r' > r*) : *krzyk*, *krzyczeń*.

W zgromadzonym materiale sufiks *-owicz* tworzy przeważnie nazwiska Żydów (33 formy) oraz przydomek szlachecki odimienny. Potwierdza się tym samym różnicowanie etniczne osób występujących w aktach, por. *Janowicz* oraz nazwisko *Żurkowicz*. Badany materiał rejestruje formy wyrównane do wzorca ruskiego⁸, nie ma w nim także repartycji grup *-ow//ew*, uzależnionej od wygłosu tematu, por. *Nuchim Ancelowicz*, *Olek Szulimowicz*, *Ankiel Srulowicz*, *Maior Buirochowicz* i in. Pozostałe typy nazwisk odrzeczownikowych notowanych w aktach notarialnych łukowskich są derywatami z komponentem *-k-* w części sufiksальной. Tworzą je następujące sufiksy: *-ik//czyk*: *Suleyczyk*, *-ek*: *Mroczek*, *-ak*: *Malczak*, *-ka*: *Glinka* i *Durka*. Nazwiska o takich strukturach należą do polskiej antroponimii i mają zasięg ogólnopolski (por. Borek, Szumska 1976: 61–62). Baza antroponimiczna jest w nich zróżnicowana; tworzą ją — imiona: *Sulej//Sulejko* < im. złoż. *Sulislaw*, *Sulimir*, *Małko* < *Małymir*; apelatywy: por. *Durka* < stp. *durka* ‘głupiec’ lub stp. *dura* ‘dziura’. *Mroczek* < *mrok* lub *mroczek* ‘człowiek chorobliwie mrużący oczy’, *Glinka* < *glina* lub *glinka*⁹. Rozstrzygnięcie, czy są to nazwy prymarne, czy sekundarne, nie jest zatem łatwe. Z reguły to miana współnofunkcyjne — deminutywno-patronimiczne, sygnalizujące też pierwotną predykatywną funkcję nazwiska. Wiele omawianych struktur utworzyło też na badanym terenie przydomki szlacheckie (Kuć 2003).

Występowanie nazwisk z sufiksem *-ski* w dokumentach źródłowych jest potwierdzeniem silnych osadniczych wpływów mazowieckich w ziemi łukowskiej i ogromnej liczby wsi drobnoszlacheckich w tym regionie. Ich mieszkańcy używali jednego, wspólnego nazwiska na *-ski*, wywodzącego się od nazwy osady szlacheckiej. Taka sytuacja implikowała konieczność bardziej precyzyjnego określenia osoby nominowanej dodatkowym antroponimem w celu odróżnienia jej od innych nosicieli tego samego nazwiska. W dziewiętnastowiecznych aktach łukowskich znajdujemy potwierdzenie „nieoficjalnych, choć oficjalnych” nazwisk tego typu, por.: *Franciszka Strus Wysokińska* L-51, *Antoni Wierzeyzki Pieniążek* L-51, *Bonawentura Krasuski Nakonieczny* S-5, *Jakub Celiński Łabędź* S-34, *Jan Celinski Mysław* S-144, *Antoni Szaniawski Smerga* S-200, *Woyciech Zaleski Dziecinka* S-105, *Jakub Jastrzębski Mikłas* S-209, *Tomasz Krazuzki Magdalon* L-27 i in. Przydomki jako nazwy wyróżniające szlachtę na badanym terenie stanowiły też podstawę do tworzenia nazw żon i córek¹⁰, por.: *Rozalia Wysokińska Tomkowiczowna* S-18, *Maryanna Celińska Marcinowiczowna* S-25, *Joanna Mościcka Sobolowna* S-121. Zależnościowe na-

⁸ Formanty w postaciach rodzimych to *-owic//ewic*.

⁹ Istotna jest tu kwestia translokacji i związana z nią prymarność lub sekundarność niektórych nazwisk. Formy *Durka*, *Glinka* i *Mroczek* mogą być traktowane jako translokacyjne lub jako derywaty utworzone za pomocą sufiksów *-ek* i *-ka*.

¹⁰ Antroponimów identyfikujących kobiety jest zdecydowanie mniej niż antroponimów męskich, bo kobiety nie miały praw zwyczajowych i nie mogły same stawać do aktów. Czyniły to za pośrednictwem kuratorów, por. Kuć 2016b: 127–135.

zwiska kobiet są interesujące w aspekcie komunikacji społecznej nie tylko pod względem socjolingwistycznym, ale też normy prawno-administracyjnej. Świadome stosowanie tradycyjnych form gramatycznych nazwisk kobiet, trwających w polszczyźnie przez wieki, poświadcza bogactwo języka, tym samym warunkuje jego sprawność i funkcjonalność komunikacyjną¹¹.

Materiał antroponimiczny pokazuje też ewolucję przydomków szlachty łukowskiej, ponieważ w aktach odnotowano przypadki zmiany kolejności w formule identyfikacyjnej. Nazwisko odmiejscowe na *-ski* występowało kilkakrotnie jako trzecia identyfikacja po imieniu, a przydomek — jako nazwa wyróżniająca — na miejscu drugim, por.: *Adam Franciszek Borgiacz Celinski*, *Franciszka Strus Wysokińska L-51*, *Jan Michalik Wyzokiński L-118* i in. Przydomki wspólnoty zaściankowej, jako nazwy chronologicznie późniejsze niż imiona, nazwy odmiejscowe na *-ski* oraz przerwiska, czerpały w momencie swojego powstania z istniejących już zbiorów nazw osobowych (*Janowicz*, *Michalik*) i pospolitych (*Sobolowna* < *sobol*, *Tysiączek* < *tysiąc/tysiączek*, *Chlebionka* < *chleb*, *Chrzczon* < (*o*)*chrzczon(y)*, *Chudziak* < *chudy*/ n. os. *Chudy* itp.). Występowanie przydomków w zestawieniach antroponimicznych świadczy o potrzebie identyfikacji szlachty oraz o silnej tendencji do wyróżniania w życiu codziennym i społecznym, i co najważniejsze — w czynnościach prawnych. Ich pojawianie się w dokumentach urzędowych stawia funkcjonowanie trzecich po imieniu identyfikacji w komunikacji społecznej w nowym świetle. Weryfikuje też niejako ujęcie A. Cieślukowej, według której przydomki mają prototypowe cechy nazwiska, to znaczy brak im jednak cechy oficjalności i obligatoryjności użycia w sytuacjach oficjalnych¹².

Wszystkie antroponimy jako nazwy własne osób pełnią w dokumentach funkcję identyfikacyjną, wskazują na strony biorące udział w sprawach urzędowych, czego wyrazem są sztywne struktury formułiczne, np. „Przede mną niżej podpisanym Urzędnikiem Pisarzem Publicznym Aktowym Powiatu Łukowskiego do tego Aktu wezwanym stawiając się osobiście Urodzeni *Stanisław* i *Maryanna* z *Kuroskich Tysiączkow Małżonkowie Wysokinscy* [...]”, i w formule końcowej: „Ciąż Zeznawiający własnoręcznie podpisali iak następuie — *Stanisław Wysokiński* Zeznawiający pisać nieumieiać kładę Trzy Krzyże +++ *Maryanna Wysokińska* Zeznawiająca kładę Trzy Krzyże +++”.

NAZEWNICTWO MIEJSKIE

Ta grupa nazw nie jest licznie reprezentowana w źródłach, bo młode wówczas organizmy miejskie nie miały rozbudowanej wewnętrznie struktury przestrzennej. Urbanonimy miejskie w Łukowie tworzyły nazwy: ulic, siedlisk (placów) oraz części miejskiego terytorium, takie jak: centrum (rynek) i peryferie oraz nazwy kar-

¹¹ Współcześnie formy te są postrzegane jako przestarzałe.

¹² Por. Rzetelska-Feleszko (red.) 1998: 177–180.

czem, znajdujących się najczęściej poza miastem na traktach wiodących do Lublina, Siedlec i Warszawy. Warto dodać, że lokalizacja to jeden z istotniejszych aspektów przestrzennych, gdyż zazwyczaj akty były spisywane u notariuszy, choć zdarzały się też czynności wyjazdowe na życzenie stron, dotyczyło to zwłaszcza testamentów.

Oprócz wskazanych ulic mamy odpowiednie notacje wyekscerpowane z deklaracji budowy domów lub rozbiórki budek: „w Domu pod Numerem Dwieście Szezdziesiąt Jeden na *Officyalztwie* stojącym” L-82; „Na Ulicy przed *Konwentem Xięży Bernardynów*” S-111; „*Przy Rynku Miazta* [...] leżącym [...]” L-141; „od Ulicy brukowanej *Trzebieszowskiej do drogi Kościelnej*” L-142; „przy Ulicy *Lubelskiej około Rynku w Mieście Łukowie*” L-157; „od Granic *Wolczańskich do Zembrowej Drogi*” L-27; L-45: „od *Drogi Zagumienney do Drogi Stawowej*”. Wynika z nich m.in., że ulice w obrębie miasta zwano często drogami, te peryferyjne — gościńcami lub granicami, a część centralną miasta — *Rynkiem*. Wyróżniano też odpowiednimi nazwami główne trakty prowadzące w kierunku pobliskich miasteczek: *ulica Lubelska, Trzebieszowska; Gozciniec Warszawzki; przy Goscincu Lubelskim* L-140 itp. Na uwagę zasługuje także nazwa *Nowe Miasto*, świadcząca o poszerzaniu przestrzeni miejskiej, por. L-114: „w miezczu za *Nowym Miaztem* zwanym leżący”. Tym, co łączy ten zbiór dziewiętnastowiecznych urbanonimów funkcjonujących w przestrzeni kulturowej i społecznej Łukowa, jest ich specyficzna właściwość, polegająca na wzajemnej relacji obiektu i nazwy. Ten stosunek oparty jest na relacji realnoznaczeniowej, o czym wspomina K. Handke (2004: 91).

Wśród nazw poświęconych w analizowanych źródłach interesującą, choć niewielką, grupę stanowią chrematonimy. Należą do nich nazwy karczem o motywacji antroponimicznej, por.: *Rubinowa* < n. os. *Rubin, Leybowa* < n. os. *Leyba*, toponimicznej: *Na Targancu* oraz kulturowej: *Wielki Dom Starościański*. Do tej kategorii chrematonimów należą też nazwy: *Kollegium Łukowskie Xięży Piarów* S-10 oraz *Zakon Sakramentek Warszawskich* S-7.

TOPONIMY I MIKROTOPONIMY

W prezentowanym materiale wystąpiła też grupa nazw miejscowych z terenu dawnego województwa siedleckiego, wyznaczająca obszar działalności obu notariuszy łukowskich. Nazwy wsi i miasteczek w przeszłości mogły powstawać od wyrazów pospolitych, nazw osobowych oraz innych nazw geograficznych, por.: od nazw osobowych: *Borzymy* < im. *Borzym/Borzimir, Turze Rogi* < przezw. *Turzy Róg*, od apelatywów: *Jata* < *jata* ‘chata, buda, szopa’, *Zalesie* < wyr. za *lasem*, topograficzne: *Biardy* < stp. *bardo* ‘pagórek’, *Sięciaszka* < *sąciaska* ‘obustronne zwężenie lub wąskie przejście’, *Leszczanka* < *lasek* (: *las*), suf. złożony -*’an-ka* — inaczej trudno uzasadnić grupę -*szcz* w podstawie nazwy. Wśród kilkudziesięciu analizowanych nazw miejscowych ziemi łukowskiej najczęstsze wydają się nazwy rodowe,

z występującymi niekiedy obocznościami: *Krasusy//e* < niem. *Krause* Duden 399 (*Krasuse Gołowierzchy, Krasusy Zaolszynie*); *Zembry* < *Ząbr* Rymut 2001: 731; *Paskudy* < *Paskuda* Rymut 2001: 212; *Pludy* < n. os. **Pluda* (por. *Plodek* Rymut 2001: 254), *Krzymosze* < n. os. **Krzymosz* (: *Krzemień* Rymut 1999: 474). Nazwy rodowe nie mają specjalnych przyrostków nazwotwórczych. Zwykle nazwa rodowa (przezvisko), której wspólnie używali członkowie jakiegoś rodu, użyta w liczbie mnogiej, tworzyła nazwę miejscową.

Osobny typ stanowią miana należące do genetyczno-semantycznych nazw dzierżawczych z formantem *-owo*, później *-ów*, por.: *Karwów, Trzebieszów*. To pierwotnie miejscowości należące do człowieka, od którego przezviska dana nazwa miejscowa została utworzona.

Ekscerpca aktów sporządzonych przez rejentów Stanisława Lipnickiego i Józefa Kalasantego Szaniawskiego ujawniła liczne nazwy terenowe z okolic Łukowa. Są to bardzo cenne eksponenty leksykalne, pomocne w ustalaniu historycznej bazy mikrotoponimów na terenie Podlasia. Dodajmy, że regionalne zasoby mikrotoponimiczne w tej części obszaru nie zostały jeszcze zbadane i zinterpretowane, podobnie jak wiele innych dawnych nazw z różnych regionów Polski¹³. Tymczasem Podlasie jako obszar badawczy sytuuje się pomiędzy Mazowszem, Warmią i Lubelszczyzną, których dawne nazewnictwo terenowe zostało po części wyekscerpowane i opisane przez onomastów¹⁴. W tym kontekście warto przywołać historyczny materiał pochodzący z obszaru położonego na styku terenów, ewokujący liczne związki z podłożem gwarowym, mazowiecko-małopolskim i pograniczem etnicznym (Abramowicz, Dacewicz 1999; Czyżewski, Gala 1993: 113–136), które wpływały w różny sposób i w różnym czasie na kształtowanie się nazw własnych, a więc także toponimii Podlasia. Bogaty zbiór mikrotoponimów znajduje się w stosownych typach umów związanych z obrotem ziemią: umowach kupna-sprzedaży, zamianach gruntów, darowiznach, umowach dzierżawnych, aktach inwentacyjnych, zastawach ziemi, testamentach i pokwitowaniach odbioru części posagowych. Łącznie jest tu ponad 300 mikrotoponimów, tzw. łądowych, zróżnicowanych semantycznie i strukturalnie, wśród których najliczniejsze są nazwy pól i ich działów, łąk, lasów, dróg przebiegających przez pola i wsie oraz granic majątków szlacheckich, dokładnie opisane, z określeniem ich obszaru. Sposób przedstawienia analizowanych jednostek w aktach notarialnych nie pozostawia wątpliwości, że chodzi o nomen proprium, które pełni funkcję lokalizująco-charakteryzującą, służąc za punkt orientacyjny przy wytyczeniu granic pól, łąk, działów spadkowych, lasów itp. O tym,

¹³ Obszerne monografie odnoszą się jedynie do historycznej mikrotoponimii Mazowsza i Śląska Cieszyńskiego, por. Wolff, Rzetelska-Feleszko 1982 oraz Mrózek 1990. W ostatnim dwudziestoleciu ukazał się także *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski* (oprac. Barszczewska i in., 1992, 1995).

¹⁴ Mazowieckie nazwy terenowe zostały opisane przez A. Wolffa i E. Rzetelską-Feleszko (1982), warmińskie — przez A. Pospiszylową (1982), zaś z terenu Lubelszczyzny przez M. Łesiową (1972).

że mamy do czynienia z nazwą terenową, rozstrzyga zapis dokumentujący nazwę z uzupełniającym wyjaśnieniem, por.: „w tymże Polu Działy *Gluchowizna* zwane” L-27 lub Ciągłość od *Drogi Zagumienney* do przeciętki *Uroczyzka* zwanej z *Łąką*” L-27; S-172: „Działy Grontu w Polu *nad Lasem* nazywające się”. Toponim może być również przytoczony w stosownym fragmencie narracji, po zapowiedzi określeniem *nazwisko*, por. S-161: „całkowite Łąki swoje własno Dziedziczne Oyczyste na Wsi *Szaniawach Ryndach* [...] leżące [...] pod iakiemikolwiek mieysc nazwiskami¹⁵ znayduiące się”.

Historyczne nazwy terenowe, które znamy z tej części Podlasia, są ściśle umiejscowione przestrzennie i czasowo, a sam obiekt zawsze jest jednoznacznie charakteryzowany w tekście, por. S-144: „ogrod *Łosciewowizna* zwany”; S-172: „w Lesie nazywającym się *Ottog*”; L-53: „Dział w Polu drugim w mieyzcu zwanym *Krzowa*”. Rejenci precyzyjnie umiejscawiali małe obiekty terenowe, odnosząc je do kontekstu i realiów topografii, por. L-135: „Dział Dziewiąty Ogrodzizka. Sązni Dziezięć od Rzeki *Krzney* do *Zgłow Przymiarkowych* między *Miedzami Witkowzkiego* i *Woyciecha Terpilowzkiego*”; L-27: „z *Łąką za Młynkiem* między *Wiktorynem Radzikowskim* i *Sukceszorami Wielmożnego Chrominskiego*”. W narracji aktów notariusze zamieszczali też szczegółowe opisy aktywów. Jedno z pól, nazwane od nazwiska właściciela *Izdebskiego Izdebizna*, ujęto w inwentarzu przy akcie 27, por. „Pole Drugie pod Mikłuzy *Krazuzy Izdebizna* zwane. Sązni Jeden i poł *Stay* troie z *łąką od Drogi Zapotocza* do *Zytow Czamory* między *Tomaszem Izdebzkim* i *Pawłem Krazuzkim*”. Rozmiar pola określano, podając jego długość i szerokość; stosowano odniesienie „od sąsiada do sąsiada”, „od miedzy do miedzy”, „od bruzdy do bruzdy” lub „od wschodu do zachodu”, ze względu na rozdrobnienie majątków szlacheckich w ziemi łukowskiej.

Obraz systemu mikrotoponimicznego zawarty w dziewiętnastowiecznych aktach notarialnych wydaje się bardzo przejrzysty. Wzmacnia to wrażenie powtarzalność wielu nazw w obu kancelariach, co dodatkowo uwiarygodnia ich funkcjonowanie w obiegu społecznym, dzięki czemu możliwa jest weryfikacja nazwy oraz lokalizacji obiektu. Wielokrotne notacje pokazują również żywotność pewnych typów nazewniczych oraz występowanie form wariantywnych, por.: *Uwroć Zaolszyńska* S-172 / *Uwrać* L-37 / *Uwroć* L-27; *Za Bernardynami* S-203 / *Za Bernardyny* L-115; *Dwornice* L-27 / *Dworznice* S-98; *Kąt Powazki* L-115 / *Kąty* S-20; *Zgłowy Siedliczne* S-211 / *Zgłowy* S-155 / *Zgłowy Poprzeczne* S-157; *Na białey Glinie* L-27 / *Na Glinianey* S-185; *Przecienka/przecientka* L-27, *Pod Dąbie* S-123 / *Pod Dąbiem* S-171 i in.

W łukowskim materiale dostrzega się charakterystyczną dla mikrotoponimów koncentrację procesów nazwotwórczych, z uwzględnieniem motywacji topogra-

¹⁵ Wyraz *nazwisko* odnosi się w aktach do dwóch znaczeń: zarówno dawnego, tj. ‘nazwania’, zgodnego z przedstawionym wyżej, jak i współczesnego, w odniesieniu do ‘nazwy rodziny’. To drugie znaczenie możemy obserwować na podstawie zapisu notariuszy stosowanego we wszystkich badanych umowach, por.: „w przytomności Świadkow niżej z Jmion y Nazwisk wyrażonych y podpisanych”.

ficznej, mającej największy udział w tworzeniu omawianych jednostek, w dalszej kolejności — motywacji przynależnościowej i kulturowej. Podstawy leksykalne mikrotoponimów dostarczają informacji o ukształtowaniu terenu, o stosunkach społecznych i o działalności człowieka. Proporcje liczebne wyekscerpowanych nazw terenowych przedstawiają się następująco: około 200 nazw odapelatywnych i 100 odonimicznych (30 o motywacji antroponimicznej i 70 o motywacji toponimicznej). Mniej więcej jedna trzecia całego zasobu ma formę liczby mnogiej. Są to nazwy na ogół przejrzyste strukturalnie i semantycznie, w których można wydzielić nazwy topograficzne, stanowiące łącznie 150 jednostek utworzonych od różnych leksemów. Dają się tu zauważyć rzeczowniki: *błotko*, *bagno*, *biel*, *gлина*, *kamień*, z odpowiednimi sufiksami: *-owe* (*Bagnowe*), *-ana* (*Błotczana*, *Gliniana*, *Kamienczana*), *-na* (*Błotna*), *-e* (*Krzaki Błotnie*). Charakteryzują one sposób ukształtowania terenu oraz jego cechy naturalne, np. nawodnienie. Te i inne apelatywne terminy fizjograficzne, takie jak: *droga*, *granica*, *graniczka*, *ściana*, *grobla*, *struga*, są najczęściej członem określanym złożeń, por.: *Droga Bagnowa* S-103, *Droga Bielna* S-211; *Droga Gaiowa* S-51, *Graniczka Bagnowa* oraz *Granice: Kownackie* S-135, *Trzebieszowskie* S-229, *Zbuckie* S-98, *Nad Groblą Mikłuską*; występują też w postaci wyrażeń przyimkowych, np.: *Za Groblą*, *W Strudze*. Ten ścisły związek z zasobem wyrazów pospolitych, głównie terminów topograficznych odpowiadających realiom terenowym, ma źródło w starym nazewnictwie terenowym z obszaru Mazowsza, na co zwracają uwagę A. Wolff i E. Rzetelska-Feleszko (1982). W nazwach łukowskich, jak sugeruje z kolei M. Łesiów (1972: 34), notowane są rzeczowniki o zasięgu ograniczonym do jednego powiatu czy gromady. Są tu widoczne silne wpływy gwar mazowieckich, opozycyjne wobec elementów kresowych i małopolskich (Łesiów 1972: 34). W aktach pojawia się też znaczna liczba mian o motywacji toponimicznej, co jest charakterystyczne zarówno dla dawnej mikrotoponimii mazowieckiej, jak i dla zasobu zgromadzonego przez M. Łesiowa (1972).

Najbardziej typowe i zarazem wyróżniające się w zebranych materiale są nazwy komponowane, charakteryzujące i lokalizujące, por.: *Kamienny Most*, *Zabłotnie Pole*, *Graniczka Bagnowa*. Taka struktura jest również częsta w przypadku mikrotoponimów o motywacji onimicznej, por. odmiejscowe: *Granice Szaniawskie*, *Granice Plewskie*, *Sciana Morszkowska* S-8 i odosobowe: *Włoka Brudzinska*, *Włoczka Dzikowska* S-51. Wśród mikrotoponimów topograficznych zasługuje na uwagę liczna grupa nazw wskazujących na położenie nazywanego obiektu wobec jakiegoś innego, charakterystycznego, większego lub ważniejszego, np. miejscowości. Położenie to jest określane przez apelatywne wyrażenia przyimkowe, np.: *Na Zuzelach*, *Na Białej Glinie*, *Na Przymiarkach*, *Napastewniku*, *Na Nurzynie* S-25, *Na Zapłociu* S-200, i S-33, przy czym przyimek *na* konkuruje z *pod* (po 15 przykładów), por.: *Pod Brześciany*, *Pod Celiny*, *Pod Gąsiory*, *Pod Krzewiem*, *Pod Dąbie* S-123/ *Pod Dąbiem* S-171, *Pod Trzebieszow* S-229 i in. Jak twierdzi

E. Rzetelska-Feleszko, badająca nazwy terenowe utworzone od wyrażen przyimkowych, przyimek *pod* daje toponimii bogate możliwości, jeśli chodzi o nazwanie obiektu położonego w pobliżu czy poniżej tego, co tkwi w podstawie nazwy, a także jeśli określa przez nazwę kierunku jego położenie (Rzetelska-Feleszko 1983: 86). Występowanie takich konstrukcji jest charakterystyczne dla wschodnich i północnych obszarów Polski (tamże: 88). W nazewnictwie dawnej ziemi łukowskiej zestaw przyimków konstytuujących nazwy terenowe jest znacznie bogatszy, spotyka się tu: *u*, por.: *U Długiej Olszynki*, *U Zgłow Grodziowych* (2 przykłady); *za*, por.: *Za Groblą*, *Za Wsią* (10 przykładów); *nad*, por.: *Nad Groblą Mikłuską*, *Nad Lasem S-172*; *w*, por.: *W Dziekiarce S-224*, *W Leszczynie S-216* (łąka), i *od*, por.: *Od Graniczki do Graniczki*, *Od Drogi Koźcielney*, *Od Steczki S-229*.

Prawie o połowę mniej liczne od nazw o bazie apelatywnej są nazwy o charakterze dzierżawczym. Tworzy się je w XIX w. na badanym terenie głównie za pomocą sufiksu *-ski*, znacznie produktywniejszego od *-owy*. Ekspansję struktur ze *-ski* widać w formach analitycznych, w których występują one jako człony przydawkowe, por. zestawienia: *Granice Plewskie*, *Granice Szaniawskie* itp., przy czym nie jest to uwarunkowane czynnikami językowymi. Jak zauważa E. Breza (1978: 117) w odniesieniu do nazw z Pomorza Gdańskiego, nazwy dzierżawcze na *-ski* i pochodne z konstrukcji komponowanych przechodzą do form syntetycznych¹⁶, por. *Szewcowska L-156*. W prezentowanym materiale widać jeszcze historyczną żywotność sufiksu *-sk-* w funkcji dzierżawczej (Grzegorzczkowska 1972: 140–141), na co również zwraca uwagę E. Breza (1978: 95–111), omawiając toponimy z Pomorza Gdańskiego. Są to również struktury topograficzne typowe dla Mazowsza, kreowane od nazw okolicznych wsi (Breza 1978: 117), co — zdaniem S. Rosponda (1969: 37) — nie jest wcale takie pewne. Formant *-ski* tworzy też przymiotniki odmiejscowe, które w nazewnictwie terenowym mogą informować o przynależności obiektu do danej miejscowości (mają wtedy znaczenie dzierżawcze) lub o kierunku położenia obiektu (jest to rzadziej spotykane znaczenie topograficzne — Rospond nazywa je wtórnie topograficznym). Kolejne charakterystyczne dla badanego obszaru formacje to nazwy spadkowo-dzierżawcze z formantem *-izna*, por.: *Pole po Płudowskim — Płudowizna*, *Sciborowizna S-136* (10 nazw), pochodzące wyłącznie od mian osobowych. Innych funkcji sufiksu *-izna* — oprócz dzierżawczej, tj. przestrzennej, i czysto strukturalnej — w badanych toponimach nie odnotowano (por. Łesiów 1972: 100).

Motywacja kulturowa ma w tym rejonie niezbyt bogatą dokumentację nazewniczą. W materiale źródłowym obejmuje ona zaledwie kilka jednostek związanych przeważnie z kulturą niematerialną, por.: *Nowe Miasto*, *Przechowa*, *Ztara*, *Dwornice*.

Niewątpliwie obecność mikrotoponimów w dawnych aktach notarialnych wyróżnia historyczne notariaty, ponieważ współcześnie takie jednostki nazewni-

¹⁶ Odbywa się to przez proces uniwerbizacji za pomocą różnorodnych formantów, np. *-ka*, *-anka*, *-ak*, *-ownia*, *-owo* i *-ówka*.

cze nie funkcjonują w języku urzędowym. W stylu kancelaryjnym do prezentacji sprzedawanych gruntów stosuje się dziś całkowicie odmienne procedury i struktury językowe.

PODSUMOWANIE

Przedstawione nazwy własne stanowią tylko niewielki fragment zasobu onimicznego zawartego w archiwaliach ziemi łukowskiej. Nazewnictwo miejskie wyraziście ujawnia miejską (i wiejską) przestrzeń kulturową i społeczną, w sensie etnicznym i socjolingwistycznym wiele wnosi nazewnictwo osobowe. Jako elementy rzeczywistości pozajęzykowej — społecznej i prawnej — imiona i nazwiska w dokumentach urzędowych są obligatoryjne, priorytetowe, stanowią w pewnym sensie własność człowieka, wyznaczają jego przestrzeń osobistą, komunikacyjną, publiczną, z odniesieniem do szerszych zbiorowości społecznych, wspólnot lokalnych i narodowych. Pokazują ścieranie się różnych pierwiastków etnicznych, kulturowych, wyznaniowych, dowodzą dziedziczności nazwisk w przeciwieństwie do imion. Funkcjonują jako oficjalne, urzędowo zatwierdzone miana w komunikacji urzędowej, nawet te uznawane za nieobligatoryjne (przydomki) okazują się niezbędne w pewnych działaniach prawnych dotyczących szlachty zaściankowej. W warstwie genetyczno-semantycznej miana ujawniają związki z zasiedleniem tych terenów (Żydzi i Polacy), sposobem gospodarowania czy działalnością na obszarze ziemi łukowskiej (określone typy mian szlacheckich, mieszczańskich i chłopskich). Nazwy te, funkcjonując przez wieki na tym terenie, wzbogaciły złożony obraz języka, współtworząc jego warstwę onimiczną. Nazwy własne — obok swej podstawowej funkcji identyfikowania ludzi i obiektów, wyróżniania ich na tle innych — przechowują w swoim pierwotnym znaczeniu ważny zasób wiedzy o przeszłości miejsc, z którymi były związane. Są żywym, trwałym i wyrazistym śladem przeszłości.

LITERATURA

- Abramowicz Z., Dacewicz L. (red.) 1999: *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, Wyd. UWB, Białystok.
- Barszczewska N. i in. (oprac.) 1992: *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski, I: A–N, II: O–Ż*, Wyd. UW, Warszawa.
- Barszczewska N. i in. (oprac.) 1995: *Indeks nazw gwarowych do Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, Wyd. UW, Warszawa.
- Biernacka M. 1966: *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Ossolineum, Wrocław.
- Borek H., Szumska U. 1976: *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, PWN, Warszawa–Wrocław.
- Breza E. 1978: *Nazwy terenowe typu Bonikowski (Plac), Klepinowski (Dom) na Pomorzu Gdańskim (na podstawie ksiąg sądowych kościelnych XVI–XVIII wieku)*, Wyd. UG, Gdańsk.

- Brückner A. 1927: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków.
- Citko L., Dacewicz L. 1996: *Typy strukturalne antroponimów w XVI-wiecznym województwie podlaskim*, [w:] E. Wolnicz-Pawłowska, J. Duma (red.), *Antroponimia słowiańska*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.
- Czyżewski F., Gala S. 1993: *Zagadnienia pogranicza językowego na przykładzie nazwisk włodawskich*, [w:] S. Warchoł (red.), *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, „Rozprawy Sławistyczne” 7, Wyd. UMCS, Lublin, s. 113–136.
- Dacewicz L. 2001: *Antroponimia Białegostoku od XVII do XVIII wieku*, Wyd. UwB, Białystok.
- Duden 2000: *Die deutsche Rechtschreibung (Beiträge zur Betriebswirtschaftlichen Forschung)*, German Edition, Duden-Verl., Mannheim.
- Dunin-Dudkowska A., Trębska-Kerntopf A. 2004: *Rytualizacja aktu notarialnego a dydaktyka języka polskiego jako obcego*, [w:] J. Mazur (red.), *Rytualizacja w komunikacji społecznej i interkulturowej*, Wyd. UMCS, Lublin, s. 139–143.
- Grzegorzczkowska R. 1972: *Zarys słowotwórstwa polskiego*, cz. I: *Słowotwórstwo opisowe*, Wyd. UW, Warszawa.
- Handke K. 2004: *Nazewnictwo miejskie — składnik edukacji społecznej*, [w:] R. Mrózek (red.), *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, Wyd. UŚ, Katowice, s. 89–97.
- Kuć J. 2003: *Przydymki szlacheckie jako jeden ze sposobów identyfikacji szlachty z parafii trzebiezowskiej w 2. poł. XVII wieku*, „Białostockie Archiwum Językowe” III, s. 119–132.
- Kuć J. 2011: *Mikrotoponimy z okolic Łukowa w XIX-wiecznych aktach notarialnych*, „Białostockie Archiwum Językowe” XI, s. 75–99.
- Kuć J. 2014: *„Środkujące zeznania” — sposoby nominacji aktów notarialnych z początku XIX wieku*, „Studia Slavica” XVIII, 1, s. 141–146.
- Kuć J. 2016a: *Historyczna mikrotoponimia Podlasia w źródłach notarialnych*, [w:] A. Gałkowski, R. Gliwa (red.), *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej*, Wyd. UŁ, Łódź, s. 245–255.
- Kuć J. 2016b: *Męski świat XIX-wiecznych notariatów*, [w:] L. Mariak, J. Rychter (red.), *Współczesny i dawny obraz mężczyzny w literaturze i kulturze*, Wyd. USz, Szczecin, s. 127–135.
- Łesiów M. 1972: *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Mrózek R. 1990: *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Wyd. UŚ, Katowice.
- Pospiszylowa A. 1985: *Nazwy terenowe lądowe z XVI i XVII w. w księgach rachunkowych komornictwa olsztyńskiego*, „Slavia Occidentalis” XLII, s. 61–74.
- Rospond S. 1969: *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -sk-*, „Prace Onomastyczne” XI, Wrocław.
- Rymut K. 1999, 2001: *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I, II, Wyd. IJP PAN—DWN, Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E. 1983: *Nazwy terenowe od wyrażen przyimkowych. Nazwy polskie*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” XXI, s. 85–101.
- Rzetelska-Feleszko E. (red.) 1998: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Wyd. IJP PAN, Warszawa—Kraków.
- Wolff A., Rzetelska-Feleszko E. 1982: *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, PWN, Warszawa.

NAMES IN THE NOTARIAL SPACE

SUMMARY

In the present draft I dealt with the group names, excerpted from the nineteenth-century notarial contracts from the area of Lukow. Notarial space seems to be restricted to the occurrence of certain categories of names, conditioned by a kind of communication situation and the type of language contact.

Analysis of the names contained in the contracts shows that not only does it refer to personal names, but also reveals both urban and rural cultural and social space. Names, functioning for centuries in the area, enriched the composite image of the Polish language, co-creating its naming layer. Names, apart from their basic function of identifying people and objects, highlighting them against the other, keep their original sense of an important resource of knowledge about the past of the places that were related. They are living, lasting and distinctive trace of the past.

Key words: names, notarial contracts, 19th century, Lukow